

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 3

Fylke: Sør-Trondelag

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Røros

Emne: Brynet

Bygdelag:

Oppskr. av: Olav Guldahl

Gard:

(adresse): Røros

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

Etter eiga røynsle. O. G.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Heist opp til 1900 tallet ble her nytta et bryne. Det var helst gråsteinsbryne, men også noen av rød stein. Gråsteinsbrynet var enten funnet her i eggen eller de kom fra Singås. Kanskje også fra Guldbrandsdalen. De røde brynene vet jeg ikke hvor de kom fra. De kom fra Trysil. Etter 1900 tallet var det mange som begynte å bruke to bryner. Først et grovt, som rev opp gjæm og siden et som var fint og liknet mere på hein. Etter det jeg har hørt, har slippstein allis blitt nytta.

Spørsmål 1.

Her brukes bryne "eit bryne".
 Å bryne" gjæm eller "stryke" gjæm.
 Begge disse verbene ble brukt.
 Hein ble brukt til økser, kniver, hovelbenner etc. Heinen var av en eggen sort stein - meget fin-kornet.
 En gammel same "Finn Morten" solgte heiner. Han fant de i et eller annet fjell her i traktene. Finn Morten var født ca. 1850.

Spørsmål 2.

Nå brukes bryner mest av kunststein. Det har nok før i tiden vært brynestein og hein stein å finne på sine steder her i traktene, men det er nå glemt.

2

Gråstensbryner som ble mest nytta her var de såkalt "Skarwangs bryner" fra Gudbrandsdalen. Røde bryner kom fra Ljördalen i Tysil. (Gördalsbryner)
Noe stimbud her i trakten som skaffet noen innlekt for folk ved å selge bryner var det neppe vort. Roros Bergstad var fra første tid (1646) og helt opp i 1870 aiene et stort handels sentrum. Folk fra Trondelags bygdene, Gudbrandsdalen, Soqn, Møre, Nordfjord og Hedemarks bygdene satte steine her med sømskne. De var fra Hälsingland, Hälsingland og Dalarna, især fra Mora og Leksann.

Spørsmål 3

Her i Roros var sikkert slipestein brukt fra første tid. Det vil si fra starten av Roros Kåbberud: 1646. De eldste båtremmesjef her sett her - var heimegjorte og de måtte også slippes på stein. (Kinnstein). All redskap med egg ble slipt på alm. slipestein.

Spørsmål 4

Her er ingen som minnes at det er brukt ljær som ble tynnet ut. Her de vort nyttet så har det nok ligget igjen noen slik ljå eller orv til en slik. Ljær som ble tynnet var bestandig sljeftet til stuttov. En slik orvtype er ikke påtruffet her i trakten. Det var Dalakaran (Mora kara) som kom hit til Roros og omsatte ljær i stor stil. I min barndom (født 1884) var det bestandig om å gjøre å få tak i en "Hemorljå". Det var ljær fra Hedemora og de var bestandig best. Disse ljær var ikke oppslippte - de var temmelig tykke, så det var et stort arbeide med å dra slipesteinen til det ble brukbar egg. Rett som det var kunne ljær vore for hard og da måtte den støttes (glødes)

2
"Allingen" foregik på den måde, at en
beredsfille så lang som læn og ca 2 tom-
mer bred, ble smurt med smør eller
tjurrin. Denne fillen ble så lagt efter
læegga og så knust på. Læn ble på
den måten "alla" og ble "blantar"
og mere mottakelig for kvæsing.

7 Finnmorden (Kæstokeino) brukes emå
utbyrnde læn. Det er smeder i Finnlamb
som utfører arbeidet.

Spørsmål 5

Som før nevnt er her brukt runde slipe steiner
og de ble frakket med under slatten —
til "hagan" og til "slattene" som lå
langt borte.

Spørsmål 6

Det berodde på slattekaren, hvor flink
han var til å bryne. Det var mange
som var flink til å holde "egg" i læn.

Spørsmål 7

Her er ubekjendte brukt steinbryner
— aldrig bra.

Spørsmål 8

Læn sitter bestandig fast til orvet
når den slippes. Samme hvordan
f. s. begreine er.

Spørsmål 9

Som før nevnt er det langoro som er
brukt og brukes framover. Når det
bryner settes orvet mot venstre arm-
hule og skrått mot jorden. Det brynes
så vekselvis på begge sider av læn.

Spørsmål 10

Koppen som brynes ble båret i — kalles
for "brynstokk". Den var i alm.
laget av bra. Det kunne i senere tid
ovre brynstokken av sinkplate.

Spørsmål 11

Aldrig båret i okse eller kuhorn.
Ble brynet — det vil si sær gode bryner
så ned slitt, at det ble færlig å bruke.
For skuff. Da blev det skjæffet inn

på et kühorn og ble da brukt så lenge
det fantes noe igjen av brynet.

Spørsmål 12

Brynstokken laget av tre var jorbet
med smale jernbånd. Det øverste
var tilknyttet en krok som ble
ull brukt av storken, festet inn
på skiereinas — bak på ryggen.

Spørsmål 13

I brynstokken var det bestandig vatn.
Til steinbryner ble bestandig vatn nytta.
Til kunstige steinbryner (Karbolenstein)
brukes av endeltes vatn og av andre tår.

Spørsmål 14

"Slipsten samn" i slipsteinens brya.
"hensvorte" hen = hein.

Spørsmål 15

Har aldrig hørt om hensvorte som
middel mot ringorm.

Spørsmål 16

Ikke det jeg vet.

Spørsmål 17

Gamle folk sier, at det ble brukt å
legge bryne ned i mairstuve.
Bryne vant da "fretar".

Spørsmålene 18-19-20

Helst ukjent her i trakten.

Jos 13/2-47

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

adr. NORSK FOLKEMUSEUM 170

BYGDØY

Olav Guldahl